

SOÚ
Sociologický ústav AV ČR

Tuto práci recenzovali:
RNDr. Tomáš Kostelecký, CSc.
Prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.

Tato studie vznikla s podporou grantu Grantové agentury ČR „ISSP 2002 a 2003 – rodina a národ v komparativní perspektivě“ (403/02/1500) a grantu EU „Values Systems of the Citizens and Socio-Economic Conditions – Challenges from Democratisation for the EU-Enlargement“ (HPSE-CT_2001-00062).

Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie

Klára Vlachová, Blanka Řeháková

Obsah

Abstrakt	7
Abstract	8
Abstraktum	9
Úvod	11
1. Národní identita a jiné identity	15
2. Obraz českého národa	16
3. Češi a teritoriální identita	20
4. Národní hrdost	22
5. Čeští patrioti a nacionalisté	26
6. Identifikace s Českou republikou a vztah k Evropské unii	29
7. Závěr	33
Literatura	35
Shrnutí	37
Summary	38
Zusammenfassung	39

Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie¹

Klára Vlachová, Blanka Řeháková

Abstrakt

V této studii analyzujeme současnou českou národní identitu. Porovnááme výsledky analýz provedených na datech z let 1995 a 2003. Národní identitu chápeme jako konstrukt skládající se z několika prvků, z nichž analyzujeme čtyři – obraz národa, teritoriální identitu, národní hrdost a lásku k národu (Haller 2000). Co se týče obrazu národa, zabýváme se prvky definujícími kulturní národ (etnický národ) a politický národ (státní národ). Co se týče teritoriální identity, měříme lokalismus, regionalismus, patriotismus a kosmopolitismus (či Evropanství). Dále měříme národní hrdost obecně a národní hrdost na výkony kultury a státu. A nakonec identifikujeme dva typy lásky k národu – nacionalismus (lépe řečeno šovinismus) a patriotismus. Abychom představili komplexnější obrázek české národní identity, komparujeme ji s národní identitou v jedenácti vybraných evropských zemích. Závěrem se věnujeme analýze postojů Čechů k Evropské unii a národní identitu používáme jako důležitý vysvětlující prvek podpory vládnutí EU.

Klíčová slova

národní identita, česká národní identita, teritoriální identita, kulturní národ, státní národ, národní hrdost, patriotismus, šovinismus, Evropská unie, ISSP

1 Tato studie vznikla s podporou grantu Grantové agentury ČR „ISSP 2002 a 2003 – rodina a národ v komparativní perspektivě“ (403/02/1500) a grantu EU „Values Systems of the Citizens and Socio-Economic Conditions -Challenges from Democratization for the EU-Enlargement“ (HPSE-CT_2001-00062).

Czech National Identity after the Break Up Czechoslovakia and before Accession to the European Union²

Klára Vlachová, Blanka Řeháková

Abstract

In this study the authors analyse contemporary Czech national identity. They compare the results of the analyses of ISSP data from the years 1995 and 2003. In the study national identity as understood as a construct consisting of several elements, four of which the authors analyse – the image of the nation, territorial identity, national pride and love for the nation (Haller 2000). With regard to the image of the nation, the authors examine elements that define the cultural nation (ethnic nation) and the political nation (state-nation). With regard to territorial identity, they measure localism, regionalism, patriotism and cosmopolitanism (or Europeanism). They also measure national pride both generally and with regard to performance in the area of culture and as a state. Finally, the authors identify two types of love for the nation – nationalism (or better put, chauvinism) and patriotism. In order to present a more complex picture of Czech national identity the authors compare it with the national identities in eleven selected European countries. The study is concluded with an analysis of the attitudes of Czechs towards the European Union, using national identity as an important element in explaining support for EU governance.

Keywords

National identity, Czech national identity, territorial identity, cultural nation, state nation, national pride, patriotism, chauvinism, European Union, ISSP

² This study was supported by a grant from the Grant Agency of the Czech Republic “ISSP 2002 and 2003 – The Family and the Nation in a Comparative Perspective” (403/02/1500) and by the EU grant “Value Systems of Citizens and Socio-Economic Conditions – Challenges from Democratisation for EU-Enlargement” (HPSE-CT_2001-00062).

Die tschechische nationale Identität nach dem Untergang der Tschechoslowakei und vor dem Beitritt zur Europäischen Union³

Klára Vlachová, Blanka Řeháková

Abstraktum

In dieser Studie analysieren wir die gegenwärtige tschechische nationale Identität. Wir vergleichen die Ergebnisse der Analysen von Daten aus den Jahren 1995 und 2003. Nationale Identität fassen wir dabei als Konstrukt auf, das sich aus mehreren Elementen zusammensetzt, von denen wir vier analysieren – das Bild von der Nation, die territoriale Identität, Nationalstolz und die Liebe zur Nation (Haller 2000). Was das Bild von der Nation anbelangt, beschäftigen wir uns mit Elementen, die eine kulturelle Nation (ethnische Nation) und eine politische Nation (Staatsnation) definieren. Bei der territorialen Identität messen wir Lokalismus, Regionalismus, Patriotismus und Kosmopolitismus (bzw. Europäismus). Weiterhin messen wir den Nationalstolz im Allgemeinen und den Nationalstolz auf Leistungen der Kultur und des Staates. Und schließlich identifizieren wir zwei Arten der Liebe zur Nation – Nationalismus (besser gesagt Chauvinismus) und Patriotismus. Um ein komplexeres Bild der tschechischen nationalen Identität darstellen zu können, vergleichen wir sie mit der nationalen Identität in elf ausgewählten europäischen Ländern. Zum Abschluss analysieren wir die Haltung der Tschechen gegenüber der Europäischen Union und verwenden die nationale Identität als wichtiges erklärendes Element für die Unterstützung der EU.

Schlüsselwörter

Nationale Identität, tschechische nationale Identität, territoriale Identität, Kultur-Nation, Staatsnation, Nationalstolz, Patriotismus, Chauvinismus, Europäische Union, ISSP

³ Diese Studie entstand mit Unterstützung des Stipendiums „ISSP 2002 und 2003 – Familie und Nation aus komparativer Sicht“ (403/02/1500) der Stipendienagentur der Tschechischen Republik und mit dem EU-Stipendium „Values Systems of the Citizens and Socio-Economic Conditions – Challenges from Democratisation for the EU-Enlargement“ (HPSE-CT_2001-00062).

Úvod

Národní identita je v současném světě, v němž je národní stát základní kulturní i politickou jednotkou, v níž se odehrává život lidí, jednou z nejdůležitějších skupinových identit. Národní identita definuje, kým jsme – kulturně i politicky. Je vždy konstruována ve vztahu k těm, které vnímáme jako ty druhé – ke kulturám a politickým entitám, k nimž nepatříme.

Česká národní identita byla v moderní historii konstruována v první řadě ve vztahu k Němcům, se kterými Češi sdíleli kulturní, geografický, politický a ekonomický prostor, a k Rakousku a Německu. Od roku 1918 do roku 1992 byla také utvářena vztahem ke Slovákům a Slovensku. A od roku 1945 do roku 1991 ji definoval i vztah k Rusům a Sovětskému svazu. Důležitými událostmi, které nepochybně ovlivnily současnou českou národní identitu, pak byly rozdělení Československa na konci roku 1992, vznik samostatné České republiky na počátku roku 1993 a vstup České republiky do Evropské unie na počátku května 2004.

Významným prvkem národní identity je *obraz národa* a vědomí jeho charakteristik. Existují dva modely národa (Meinecke 1907, Weigert et al. 1986, Haller 2000): 1. *etnický* či *kulturní národ* (ethnos), kdy jsou za příslušníky národa považováni ti, co žijí po generace na určitém území a sdílejí určité zvyky a kulturu od dětství (jazyk, náboženství), a 2. *státní národ* (demos), kdy příslušnost k národu je primárně založena na politických kritériích, zejména na občanství a respektu k politickým institucím daného státu.⁴ Model kulturního národa je považován za tradiční a konzervativní, model státního národa za moderní a progresivní. Jednotlivé národy se liší mírou, v jaké se v nich uplatňují tyto modely.⁵

Před vznikem samostatného Československa v roce 1918 byl obraz českého národa konstruován jako etnicko-kulturní. Od doby národního obrození byl rozvíjen český jazyk a lingvistika, historiografie, etnografie, výtvarné umění či literární kritika. Česká národní identita však nikdy nebyla identitou čistě kulturní, ale také identitou státní svázanou s konkrétním teritoriem, kterým byly historické země Koruny české – Čechy, Morava a Slezsko (Hroch 2000). Češi vždy chápali stát jako ochranu životních zájmů národa a zabezpečení jeho existence jako kulturní entity a vždy usilovali o samostatnou státnost. S tím souvisí i sekulární charakter české národní identity a odmítání římskokatolické církve. V období po ztrá-

4 S těmito modely národa koresponduje dělení na národ *evropský* a *americký* (v Evropě mnohé národy opírají svou existenci o kulturní dimenzi a dlouho hledaly svůj stát, v Americe vznikaly státy bez kulturní dimenze), *německý* a *francouzský* (německý je lingvistická a kulturní entita a vznikl v kontextu napoleonských válek, francouzský je politická entita a vykristalizoval jako sjednocená a nedělitelná kolektivita za francouzské revoluce z překonání třídních, náboženských, regionálních a etnických rozdílů), *východní* a *západní* (východní je organická na etnických principech založená komunita, západní je společenství lidí žijící na jednom území, pod společnou vládou a zákony; západní model je modelem středních vrstev, východní model modelem intelektuálů) (Haller 2000, Csepeli 1992, Smith 1991, Kohn 1955, 1967).

5 Demos je považován za vyjádření ethnosu – politika je vyjádřením etického života občanů, kteří tvoří kulturní komunitu (Delanty 1998).

tě suverenity zemí Koruny české po roce 1620 byla katolická církev na straně „vítězů“, kteří země Koruny české zbavili suverenity, a protestantské obyvatelstvo bylo násilně rekatolizováno, nebo bylo nuceno odejít do exilu, majetky „poražených“ byly konfiskovány. V české národní identitě se proto váže symbolika cizí nadvlády a katolicismu a symbolika cizí nadvlády a odnímání půdy českému národu v teritoriu zemí Koruny české (Holý 2001, Kandert 2000). Proto bylo pravděpodobně získání československé státnosti v roce 1918 spojeno s konfiskací půdy a proto došlo po druhé světové válce i k odsunu v Československu žijících Němců a Maďarů, kteří za druhé světové války přijali německé a maďarské občanství, z „české půdy“.

Česká národní identita je spojená s českým územím. Jen ti lidé, kteří žijí na českém území a mluví česky, jsou považováni za Čechy. Naopak krajané žijící v zahraničí, přestože mluví česky, nejsou plně vnímáni jako Češi (Holý 2001, Kandert 2000). V této stránce národní identity lze vidět její jak kulturní, tak politický základ – ne jazyk, ale pouze plná účast jedince na kulturním i politickém životě společnosti zvaného národ z něj dělá Čecha či Češku.

Podle Holého (2001: 63) Češi konstruují identitu jako přirozeně danou, nikoliv kulturně konstruovanou. Tvrdí, že když lidé hovoří o tom, co znamená být Čechem, zmiňují tři kritéria: narodit se v Čechách, mít češtinu za mateřský jazyk a mít české rodiče. Navíc „Kulturní konstrukce národa jako přirozeně konstituované entity je potvrzována skutečností, ..., že člověk se cítí být Čechem“ (Holý 2001: 163).

Zmínily jsme již, že česká národní identita byla vždy svázána s určitým teritoriem a s konkrétními státními útvary. Vazba k národnímu státu v kontextu ostatních geografických a vládních entit je dalším důležitým prvkem národní identity (Haller 2000). Lidé se cítí být vázání ke svému sousedství, sídlu (vesnici, městu), kraji, zemi (státu), kontinentu atd. Identita s nejvyšší entitou, s níž se lidé cítí být vázání, se nazývá koncová identita (terminal identity, Deutsch 1966, Peters a Hunold 1999). Od entity, s níž je pojí koncová identita, jsou pak lidé zpravidla ochotni přijímat výkon vládní moci. Na koncept „koncové identity“ navazuje koncept „dvojí podřízenosti“ (double allegiance, Van Kersbergen 2000). Jedinci se mohou cítit vázání k dvěma a více entitám, vazba k jedné nevyklučuje vazbu k druhé – např. vazba k národnímu státu nemusí vylučovat vazbu k Evropské unii. Marks (1999) proto navrhuje tři typy teritoriální identity: mnohonásobná, exkluzivní a žádná. Tyto tři typy identity tvoří trojúhelníkový prostor a větší na lidí se nachází uvnitř tohoto prostoru – mají vzájemně inkluzivní teritoriální identity.

Od národního obrození byla česká národní identita utvářena mnohonásobností teritoriálních a vládních entit, v nichž Češi žili – jednak českými zeměmi a zároveň teritoriem, které je přesahovalo – Rakousko, Rakousko-Uhersko a Československo, jehož vznik, existence a zánik byly významné pro utváření novodobé české národní identity. U zrodu Československa stála teorie „čechoslovákismu“, která hovořila o jednom československém národě. Byla přijímána více Čechy než Slováky (např. Musil 1993, Kandert 2000) a Češi si vytvořili mnohonásobnou – českou i československou identitu.

Československá identita však postupně pod vlivem událostí slábla. Vytvoření Slovenského státu za druhé světové války, asymetrické státoprávní uspořádání Československa po druhé světové válce, vznik federace v roce 1968, spory o ústavní uspořádání Česko-Slovenska po roce 1989 a zánik společného státu Čechů a Slováků v roce 1992 vedly k tomu, že Češi byli nuceni svou národní identitu redefinovat. Tento proces byl provázen dočasným zesílením „moravismu“, potlačováním vyjadřování české identity z obavy z nacionalismu (Kučerová 2002), hledáním jména pro nový stát (což trvá dodnes), vytrácením mýtu první republiky (kontinuita však zůstává), novým vnímáním Slovenska jako rovnocenného státu a utvářením vztahu k Evropské unii – supranacionální entitě, jejímž členem se Česká republika stala v roce 2004 a symbolicky se vrátila do „Evropy“ z nadvlády „východu“.

Třetím podstatným prvkem národní identity jsou *národní hrdost* a *stud*, které jedinec cítí ke svému národu. Jsou výsledkem úspěchů a neúspěchů národa. Hrdost na úspěchy národního společenství a jeho členů, stejně tak jako naděje na rozvoj tohoto společenství v budoucnosti formují národní identitu (Musil 2000). Češi se vždy považovali za kulturní, vzdělaný národ (Holý 2001, Míšková a Rak 2000) a vyjadřovali hrdost na svou kulturu, nikoliv však na výkon svého státu. Je to pochopitelné – zatímco stát byl v historii pro Čechy často zdrojem nesvobody, v případě kultury tomu bylo spíše naopak.

Součástí národní identity je také *patriotismus a nacionalismus*. Zatímco patriotismem – vlastenectvím – se myslí pocit věrnosti a lásky k národu, která se projevuje dobrou vůlí něco pozitivního pro vlast udělat, nacionalismem je míněn pocit lásky k národu spolu s negativním postojem a často otevřenou nenávistí vůči národům jiným (Heywood 1996). To je však nepřesná definice. V moderním státě se nacionalismem myslí spíše národní ideologie, jejímž obsahem je idea zvláštního historického poslání národa, ospravedlnění jeho vzniku, teritoriálního zakotvení a kulturní jedinečnosti. Haller (2000) varuje před používáním termínu nacionalismus pouze v negativním smyslu jako označení pro agresivní ideologii a ani Gellner (1993) nehovoří o nacionalismu pouze jako o negativní ideologii, nacionalismů podle něj existuje mnoho. Proto je do protikladu k patriotismu kladen spíše šovinismus – přehlížení jiných národů, či vyvyšování se nad ně.

Jsou Češi patrioti či šovinisté? Co se týče patriotismu, v období 1918 – 1938 bylo pro Čechy vyjadřování patriotismu běžné. Vznikem Československa bylo naplněno úsilí Čechů o získání vlastní státnosti a mohli jasně definovat svou vlast. V totalitních obdobích a stejně tak po roce 1989 již tato vyjádření nejsou právě hojná. Slabost patriotismu za totalitarismu byla vcelku pochopitelná – totalitní stát neumožnil lidem v něm žijícím se s ním plně identifikovat a považovat jej za svou vlast. Pro demokratický stát je však interpretace komplikovanější. Pro současnost je výmluvnou skutečností, že Češi neslaví den vzniku svého státu 1. ledna. A nijak zvlášť neslaví ani státní svátek – Den vzniku československého státu 28. října. Svou roli zde sehrává nesamozřejmost českého státu (c.f. nesamozřejmost českého národa, Klimek 2001) po jeho nezamýšleném vzniku, slabost národní ideologie a vliv eurooptimistických politiků, kteří pojmy jako národ, národní zájmy, národní identita či vlastenectví shrnuli spolu s šovinismem a xenofobií do jednoho pytle a označili je v období evropské integrace za nežádoucí (Kučerová 2002).

Výchova Čechů k politické korektnosti, evropanství a toleranci jiných národností, národů a ras se odráží ve slabém vyjádření vlastenectví a taktéž v malé míře vyjadřování netolerantních či šovinistických postojů již od dob hilsneriády (Hroch 2000). Přesto mají určitý pocit nadřazenosti nad východem a obdivují západ. Sami o sobě se pak domnívají, že nepatří ani na západ, ani na východ (Holý 2001: 160) a propůjčují si roli zprostředkovatele mezi západem a východem (Klimek 2001).

1. Národní identita a jiné identity

Holý (2001) se domnívá, že národní identita je pro Čechy pravděpodobně základní kolektivní identitou a je nadřazena identitám jiným. To je první hypotéza, kterou jsme v této studii testovaly. Etnický národ je obecně považován za společenství, které poskytuje největší prostor pro projevy citové vazby obyčejných lidí. V mnoha společnostech však musí loajalita k národu soupeřit s loajalitami slabšího typu, jako je loajalita vůči území, kastě, rase či náboženské subkultuře (Lind 2000). Dále jsme se věnovaly čtyřem prvkům národní identity – obrazu českého národa, teritoriální identitě, národní hrdosti a patriotismu a nacionalismu (resp. šovinismu) v komparativní perspektivě. Analýzy jsme provedly na datech z mezi-národních výzkumů ISSP Národní identita z roku 1995 a 2003, které byly provedeny v České republice.

Ve výzkumu ISSP 2003 bylo respondentům předkládáno deset různých identit – zaměstnání, rasa /etnikum, pohlaví, věk, náboženství, politická strana, národnost, rodina, sociální třída, část země, kde respondent žije. Respondenti byli požádáni, aby z nich vybrali tři nejdůležitější a seřadili je podle důležitosti.

Analýza tohoto výběru založená na konstrukci skóru jak prostým součtem pořadí každé z identit, tak součtem násobku pořadí a četnosti každé z identit ukázala, že v České republice je na prvním místě identita zaměstnanecká, na druhém identita rodinná, na třetím identita založená na pohlaví, na čtvrtém identita věková a národnostní identita stojí až na pátém místě a nepatří tedy mezi identity nejdůležitější.

Tabulka 1. Pořadí kolektivních identit

	Skór	Pořadí
Současné nebo dřívější zaměstnání	1594	1
Rasový /etnický původ	346	8
Pohlaví (muž nebo žena)	1099	3
Věková skupina (mladí, lidé středního věku, staří)	844	4
Náboženství (nebo agnosticismus či atheismus)	231	9
Politická strana, skupina nebo hnutí	132	10
Národnost ⁶	775	5
Rodinné postavení	1474	2
Sociální třída	422	7
Část ČR, ve které žijete	580	6

Zdroj: ISSP 2003.

Poznámka: Skór = 3 x četnost 1. pořadí + 2 x četnost 2. pořadí + 1 x četnost 3. pořadí.

6 V anglickém originálu dotazníku byl použit termín „nationality“, který lze přeložit jednak jako „národnost“, ale také jako „státní příslušnost“. Vzhledem k tomu, že pro překlad tohoto termínu nebyla stanovena v rámci ISSP jednotná výkladová pravidla, mohl být v jednotlivých zemích překládán různě. Pro nás tedy zůstává otevřenou otázkou, jak by si v tomto žebříčku na rozdíl od národnosti, která má spíše etnokulturní konotace, stála státní příslušnost, která má spíše státoprávní konotace.

2. Obraz českého národa

Vnímají Češi český národ spíše jako kulturní národ – etnonárod a považují za Čechy ty, co mluví česky, žijí po generace na českém území a sdílejí určité zvyky a kulturu od dětství, nebo jako státní národ a za Čechy považují pouze české občany a ty, co respektují politické instituce a zákony? Koncepty státního národa a kulturního národa byly ve výzkumu ISSP 1995 a 2003 měřeny pomocí následujících položek (Haller 2000):

- *státní národ* – mít občanství dané země, respektovat politické instituce a zákony dané země,
- *kulturní národ* – být narozen v dané zemi, žít v dané zemi po většinu svého života, umět mluvit jazykem dané země, být křesťanem, mít (národ) předky, cítit se (příslušníkem národa).

V evropských zemích (Vlachová a Řeháková 2004) je za příslušníka daného národa považován nejčastěji ten, kdo respektuje zákony a instituce dané země, má občanství dané země, umí jazyk a cítí se příslušníkem daného národa (cf. Haller 2000). V žádné ze zemí však neexistuje obraz čistě státního či čistě kulturního národa. Populace evropských zemí definují národy země, ve které žijí, jak pomocí prvků kulturního národa, tak pomocí prvků státního národa.

Holý (2001: 63) uvádí, že když lidé hovoří o tom, co znamená být Čechem, zmiňují tři kritéria: narodit se v Čechách, mít češtinu za mateřský jazyk a mít české rodiče a tuto kulturní konstrukci národa potvrzují pocitem češství.

Podle výzkumu ISSP byl v roce 1995 za opravdového Čecha považován nejčastěji ten, kdo *uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Českou, respektoval politické instituce a zákony a měl české občanství*. V roce 2003 respondenti za opravdového Čecha považovali toho, kdo *uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Českou, měl české občanství a žil v České republice většinu života* (tabulka 2).

Tabulka 2. Prvky tvořící obraz českého národa (%)

		Velmi důležité	Spíše důležité	Důležité celkem	Průměr
Být narozen v České republice	1995	40,2	30,8	71,0	1,98
	2003	36,8	41,6	78,4	1,75
Mít české občanství	1995	52,5	32,3	84,8	1,67
	2003	45,2	42,2	87,6	1,57
Žít v České republice většinu života	1995	48,4	32,0	80,4	1,76
	2003	41,4	41,4	82,9	1,69
Umět mluvit česky	1995	76,2	18,6	94,8	1,31
	2003	57,6	34,2	91,8	1,39
Být křesťanem	1995	11,4	11,8	23,2	3,16
	2003	13,8	19,3	30,1	2,80
Respekt. politické instituce a zákony	1995	44,5	40,5	85,0	1,76
	2003	31,0	49,1	80,1	1,84
Cítit se Čechem/Češkou	1995	71,0	21,5	92,5	1,39
	2003	47,3	40,7	88,0	1,55

Zdroj: ISSP 1995 a 2003.

Mezi lety 1995 a 2003 se významně zmenšilo procento respondentů, kteří považovali schopnost umět mluvit česky za velmi důležitý předpoklad k tomu, aby byl člověk opravdovým Čechem/Češkou. Naopak procento respondentů, kterým se zdál tento atribut spíše důležitý, se podstatně zvětšilo. Přestože se procento respondentů, kteří považovali schopnost mluvit česky za velmi anebo spíše důležitou pro češství, celkově nezměnilo, rozdíl v průměrech byl významný (dosažená hladina významnosti = 0,009). Mezi lety 1995 a 2003 však významně pokleslo celkové procento respondentů, kteří pro českou identitu považovali za velmi důležité cítit se Čechem, a také celkové procento respondentů, kteří považovali za důležité respektovat politické zákony a instituce České republiky.

Mezi lety 1995 a 2003 naopak vzrostl počet respondentů, kteří považovali za důležité mít české občanství, a taktéž počet těch, kteří považovali za důležité žít v České republice většinu života. Procento těch, kteří považovali české občanství za velmi důležité, aby byl člověk opravdovým Čechem, se významně zmenšilo, zatímco procento těch, kteří ho považují jen za spíše důležité, se významně zvětšilo, takže v součtu se celkem nic nezměnilo. Rozdíl v průměrech byl však významný (0,006). Podobně se zmenšilo procento respondentů, kteří považovali za velmi důležité žít v České republice většinu svého života pro to, aby byl člověk opravdovým Čechem, a naopak se zvětšilo procento těch, kteří považovali tento fakt za spíše důležitý. Rozdíl v průměrech byl také významný (0,047).

Dále vzrostl počet těch, kteří považovali narození v České republice za velmi nebo spíše důležitý předpoklad k tomu, aby byl člověk opravdovým Čechem. Stalo se tak zásluhou toho, že významně vzrostlo procento těch, kteří považují tuto skutečnost za spíše důležitou. Rozdíl v průměrech byl významný (0,000). Významně se zvětšilo i procento lidí, kteří považovali křesťanství za důležitý předpoklad toho, aby byl člověk opravdovým Čechem. Způsobil to zejména přírůstek názoru, že je to spíše důležité. Rozdíl v průměrech byl významný (0,000).

Z procent v kategoriích proměnných měřících obraz národa pro ČR za rok 1995 a 2003 a pro vybrané evropské země, se kterými jsme pracovaly v jiné studii týkající se národní identity v Evropě (Vlachová a Řeháková 2004),⁷ jsme určily vzdálenosti mezi zeměmi a škálovací metodou⁸ zobrazily ČR v roce 1995 a 2003 spolu s ostatními evropskými zeměmi do dvoudimenzionálního prostoru (graf 1). První dimenze (vodorovná osa) řadila země na škále podle důrazu kladeného na kulturní prvky národa (zejména na položky „být narozen v dané zemi“ a „být křesťanem“), druhá podle důrazu kladeného na státoprávní prvky národa (zejména na položku „respektovat politické instituce a zákony“).

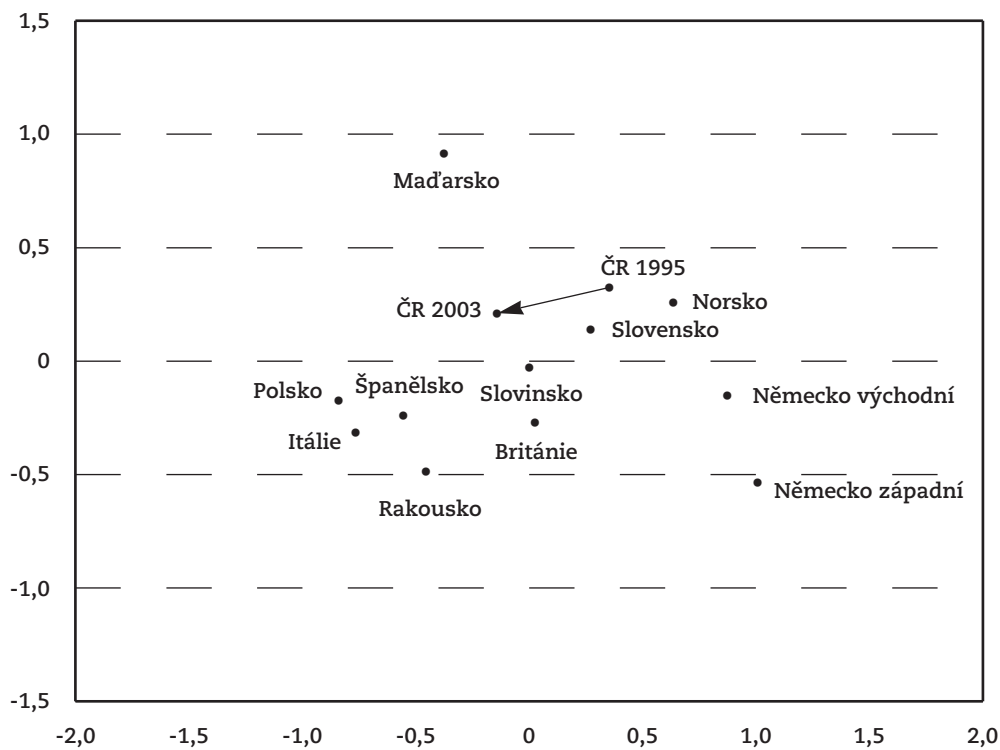
Pokud porovnáme pozici České republiky na mapě vzdáleností v roce 2003 s její pozicí v roce 1995, pak musíme konstatovat, že se vzdálila směrem k zemím, ve kterých byl v roce 1995 největší podíl obyvatel považujících křesťanství a narození v dané zemi za důležitý předpoklad k tomu, aby byl člověk opravdovým příslušníkem daného národa (Polsko, Itálie, Rakousko a Španělsko, které se umístily v levém dolním rohu grafu). Zůstává však od nich stále ještě hodně vzdálená. Je překvapivé, proč se v sekulární zemi, jako je Česká republika, zvýšil v obrazu národní identity důraz na křesťanství. Ačkoliv Česká republika stále zůstává národnostně homogenní zemí, přistěhovalectví z jiných, zejména mimoevropských a taktéž nekřesťanských zemí začíná dodávat české národní identitě nový význam.

7 Z rozsáhlého mezinárodního souboru bylo pro účely naší studie do analýzy zařazeno jedenáct evropských zemí, u nichž existuje předpoklad, že se budou z hlediska obrazu národa, teritoriální identity, národní hrdosti a míry patriotismu či nacionalismu lišit, neboť vykazují různou míru národnostní homogenity či heterogenity, geografické lokace, teritoriální stability a správní kontinuity:

- Členské země EU – Itálie, západní Německo, východní Německo, Rakousko, Španělsko a Velká Británie. Itálie, Německo a Rakousko jsou národnostně relativně homogenní země, Španělsko a Británie naopak země národnostně nehomogenní. Španělsko je zemí členěnou na 19 autonomních společenstev. Žije zde významná katalánská minorita a také minorita galicijská a baskická. Tyto minority žijí ve vlastním autonomním společenstvu, Katalánci a Baskové usilují o secesi od Španělska. Británie je taktéž zemí se silným regionálním členěním, které se opírá o národnostní princip – Anglie a Wales, a Skotsko. Německo bylo rozděleno na dva státy v roce 1949 a znovu sjednoceno v roce 1990.
- Země, které se staly členy EU v roce 2004 – Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko a Slovinsko. Zatímco Česká republika, Maďarsko, Polsko jsou národnostně relativně homogenní země, na Slovensku žije významná maďarská minorita a ve Slovinsku minorita srbská a chorvatská. Česká republika a Slovensko byly zeměmi federativního Československa, které se rozdělilo v roce 1992. Slovinsko se v roce 1991 odtrhlo od federativní Jugoslávie.
- Země, která odmítla členství v EU – Norsko, které je národnostně značně homogenní zemí.

8 Byla použita procedura Proxscal z SPSS verze 11. Cílem mnohorozměrného škálování je nalézt reprezentaci daných objektů, zde zemí, v prostoru s co nejmenším počtem dimenzí. V mnoha případech lze dimenze také interpretovat a použít je k dalšímu pochopení dat. Každý objekt je reprezentován bodem ve vícerozměrném prostoru. Body jsou umístěny do prostoru tak, aby vzdálenosti mezi dvojicemi bodů měly co nejsilnější vztah k podobnostem mezi dvojicemi objektů. To znamená, že dva podobné objekty jsou reprezentovány dvěma body, které jsou blízko u sebe, a dva nepodobné objekty jsou reprezentovány dvěma body, které jsou daleko od sebe.

Graf 1. Kulturní vs. státní národ, graf vzdáleností

Zdroj: ISSP 1995 a 2003 (pouze ČR).

3. Češi a teritoriální identita

Podstatnou složkou národní identity je identifikace s určitým teritoriem. Lidé se cítí být vázáni k různým geografickým teritoriím – sousedství, sídlu (vesnici, městu), kraji, zemi (státu), kontinentu, atd. Pouze identifikace s územím národního státu však tvoří složku národní identity.

Tabulka 3. Teritoriální identita (%)

		Velmi blízký	Blízký	Blízký celkem	Průměr
Vztah k městu	1995	38,7	48,9	87,6	1,77
	2003	47,2	41,2	88,9	1,53
Vztah k České republice	1995	46,2	45,0	91,2	1,64
	2003	38,7	51,1	89,8	1,63
Vztah k Evropě	1995	28,4	50,1	78,5	1,99
	2003	20,3	51,4	71,7	2,03

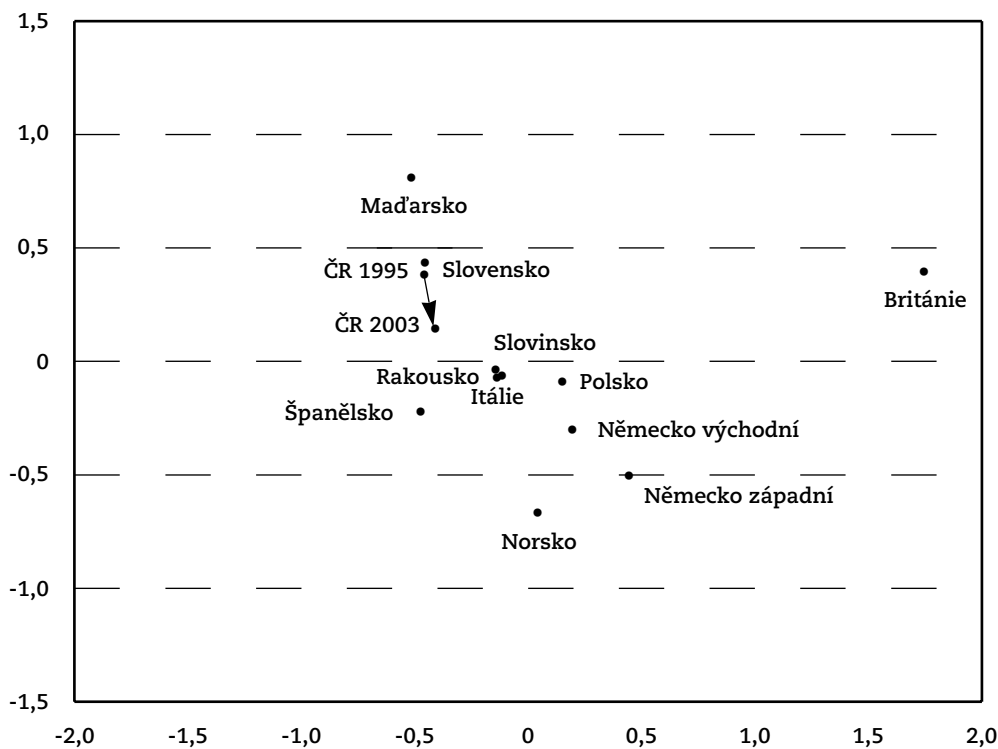
Zdroj: ISSP 1995 a 2003.

V letech 1995 a 2003 se nejvíce dotazovaných identifikovalo s Českou republikou, dále pak s městem, ve kterém žijí, a nejméně s kontinentem (Evropou). Celkové procento lidí identifikovaných s Českou republikou se ve sledovaných rocích nezměnilo, významně se ale změnila intenzita vztahu směrem k méně vřelému, ačkoliv rozdíl v průměrech byl nevýznamný (0,785). Podstatně se nezměnilo ani celkové procento lidí, kteří se identifikovali s městem, ve kterém žijí. Došlo ale k významnému posunu v intenzitě vztahu směrem k vřelejšímu (významný rozdíl v průměrech (0,000)). Významně se však zmenšilo procento lidí, kteří cítili velmi blízký nebo blízký vztah k Evropě. Znatelně totiž pokleslo procento občanů deklarujících k Evropě velmi blízký vztah. Rozdíl v průměrech však byl nevýznamný (0,785).

Z procent v kategoriích proměnných měřících teritoriální identitu pro ČR za rok 1995 a 2003 a pro vybrané evropské země, se kterými jsme pracovaly v jiné studii týkající se národní identity v Evropě (Vlachová a Řeháková 2004), jsme určily vzdálenosti mezi zeměmi a škálovací metodou zobrazily ČR v roce 1995 a 2003 spolu s ostatními evropskými zeměmi do dvoudimenzionálního prostoru (graf 2). Určujícím obsahem první vodorovné dimenze je vztah k Evropě a ke státu. Určujícím obsahem druhé svislé dimenze je vztah ke čtvrti/vesnici, k městu a okresu. První dimenze proti sobě staví Maďarsko, které má nejsilnější vztah k Evropě a ke státu, a Velkou Británií, která má k Evropě a ke státu vztah nejslabší. Druhá dimenze proti sobě staví Španělsko a Norsko, které má slabší vztah k lokálním a regionálním entitám než Španělsko.

Co se týče teritoriální identity, současná Česká republika se na mapě vzdáleností vzdálila od své pozice v roce 1995 směrem k zemím, ve kterých se tehdy hlásilo k velmi blízkému nebo blízkému vztahu k Evropě mezi 68 – 70 % obyvatel (Slovensko, Rakousko, Itálie, Polsko), tj. významně méně, než v České republice roku 1995, kdy jsme byli po Maďarsku a Slovensku v pořadí třetí zemí s největším podílem obyvatelstva vyjadřujícím velmi blízký nebo blízký vztah k Evropě.

Graf 2. Národní a evropská identita vs. lokální a regionální identita, graf vzdáleností

Zdroj: ISSP 1995 a 2003 (pouze ČR).

4. Národní hrdost

Národní hrdost je pozitivní cit, který jedinec cítí ke svému národu. Češi patří ve střední a východní Evropě k těm národům, které vyjadřují malou národní hrdost (tabulka 4). Co vede k pocitu velké či naopak malé národní hrdosti? Národní hrdost je u každého národa sycena jeho úspěchy a podkopávána neúspěchy. Ve výzkumu ISSP 2003 nebyla národní hrdost měřena obecně jedinou otázkou, ale byla zjišťována v konkrétních oblastech – fungování demokracie, politický vliv země ve světě, ekonomické výsledky, systém sociálního zabezpečení, výsledky v oblasti vědy a techniky, úspěchy ve sportu, umění a literatuře, ozbrojené síly, historie země a spravedlivé a rovnoprávné zacházení se všemi skupinami ve společnosti.

Tabulka 4. Národní hrdost v zemích střední a východní Evropy (průměry)

Albánie	1,34
Slovinsko	1,43
Rumunsko	1,52
Polsko	1,58
Maďarsko	1,64
Estonsko	1,79
Rusko	1,84
Slovensko	1,88
Česká republika	1,92
Bulharsko	2,02
východní Německo	2,22

Zdroj: Výzkum „Attitudes in Eastern and South-Eastern Europe“ (Frankfurter Institut für Transformationsstudien, Europa Universität Viadrina/ INRA).

Výrok: „Jsem hrdý(á) na to, že jsem Čech/Češka.“ Kategorie odpovědí: Rozhodně souhlasím = 1, .., Rozhodně nesouhlasím = 5.

Země jsou seřazeny podle klesající národní hrdosti.

Tabulka 5. Národní hrdost – specifické oblasti (%)

		Velmi hrdý	Poměrně hrdý	Hrdý celkem	Průměr
Fungování demokracie	1995	4,9	29,1	34,0	2,81
	2003	2,6	26,5	29,1	2,83
Politický vliv ve světě	1995	6,0	44,2	50,2	2,56
	2003	2,6	28,1	30,6	2,76
Ekonomické výsledky	1995	6,6	35,1	41,7	2,71
	2003	2,5	15,7	18,2	3,01
Systém sociálního zabezpečení	1995	2,9	15,3	18,2	3,20
	2003	3,1	19,4	22,5	2,97
Výsledky vědy a techniky	1995	10,6	49,3	59,9	2,40
	2003	11,4	56,8	68,2	2,13
Výkony ve sportu	1995	19,8	52,1	71,9	2,12
	2003	40,2	48,3	88,5	1,66
Umění a literatura	1995	32,5	52,1	84,6	1,86
	2003	27,8	54,5	82,3	1,82
Ozbrojené síly	1995	3,9	14,4	18,3	3,16
	2003	6,1	29,0	35,1	2,70
Historie	1995	48,9	42,0	90,9	1,61
	2003	36,4	47,0	83,4	1,71
Zacházení se všemi skupinami obyvatel	1995	2,5	17,7	20,2	3,10
	2003	2,6	20,4	23,0	2,89

Zdroj: ISSP 1995 a 2003.

Porovnání dat z roku 1995 a 2003 ukazuje, že v ČR došlo k velkému poklesu v procentu dotázaných, kteří jsou hrdí na politický vliv ČR ve světě, a k úbytku těch, kteří jsou hrdí na ekonomické výsledky ČR. Rozdíl v průměrech je významný (0,000). Zmenšilo se i zastoupení lidí, kteří jsou hrdí na naši historii. Rozdíl v průměrech je významný (0,004). Mírně pokleslo zastoupení těch, kteří jsou hrdí na fungování demokracie, ale rozdíl v průměrech je nevýznamný (0,632).

Statisticky významně se nezměnil počet hrdých na umění a literaturu (ani v průměrech (0,309)) a na spravedlnost a rovnoprávnost zacházení se všemi skupinami ve společnosti (rozdíl v průměrech je ale významný (0,000)). Naopak došlo k mírnému nárůstu počtu hrdých na systém sociálního zabezpečení, na výsledky ČR v oblasti vědy a techniky. Rozdíl v průměrech je významný (0,000).

Co je však zajímavé, výrazně vzrostl počet hrdých na úspěchy České republiky ve sportu a na ozbrojené síly ČR. V roce 2003 cítilo hrdost na výsledky ve sportu téměř o dvacet procent více lidí než v roce 1995 a hrdost na ozbrojené síly cítilo skoro dvakrát více dotázaných než v roce 1995. Také rozdíly v průměrech byly významné (0,000).⁹

9 Český vztah k armádě byl po dlouhou dobu ovlivněn představou o malém národě, který ve vojenské konfrontaci se silnějšími sousedy nemůže obstát, a na svou armádu, která český stát nechránila v situacích, kdy byl vojensky ohrožen (po Mnichovské dohodě či v srpnu 1968), nelze být hrdý. Vstup do NATO a účast českých jednotek v mírových misích v Jugoslávii, Afghánistánu či Iráku však pohled veřejnosti na ozbrojené síly ČR změnily.

Obecně hrdost na výkony kultury a na výsledky ve sportu zvláště představuje ztotožnění se s etnic-kou komunitou více než s komunitou politickou. Kulturně orientovaná identita v sobě skrývá riziko přeměny v šovinistické až xenofobní postoje, má však v sobě potenciál přeměny v postoje pozitivně oceňující občanský stát (Musil 2000).

Faktorová analýza položek hrdosti jak pro rok 1995 (Nedomová a Kostelecký 1997), tak pro rok 2003 ukázala, že v České republice existují dva různé typy hrdosti: hrdost na výkony kultury (na výsledky vědy a techniky, úspěchy ve sportu, umění a literaturu, na historii ČR) a hrdost na výkony státu (na fungování demokracie, politický vliv ve světě, ekonomické výsledky, systém sociálního zabezpečení, ozbrojené síly a spravedlnost zacházení se všemi skupinami obyvatelstva)(tabulka 6). Porovnání vysvětlené variance v roce 1995 a 2003 ukazuje, že hrdost na výkon státu mírně oslabila, zatímco hrdost na výkon kultury mírně posílila.

Tabulka 6. Typy národní hrdosti, faktorové skóry

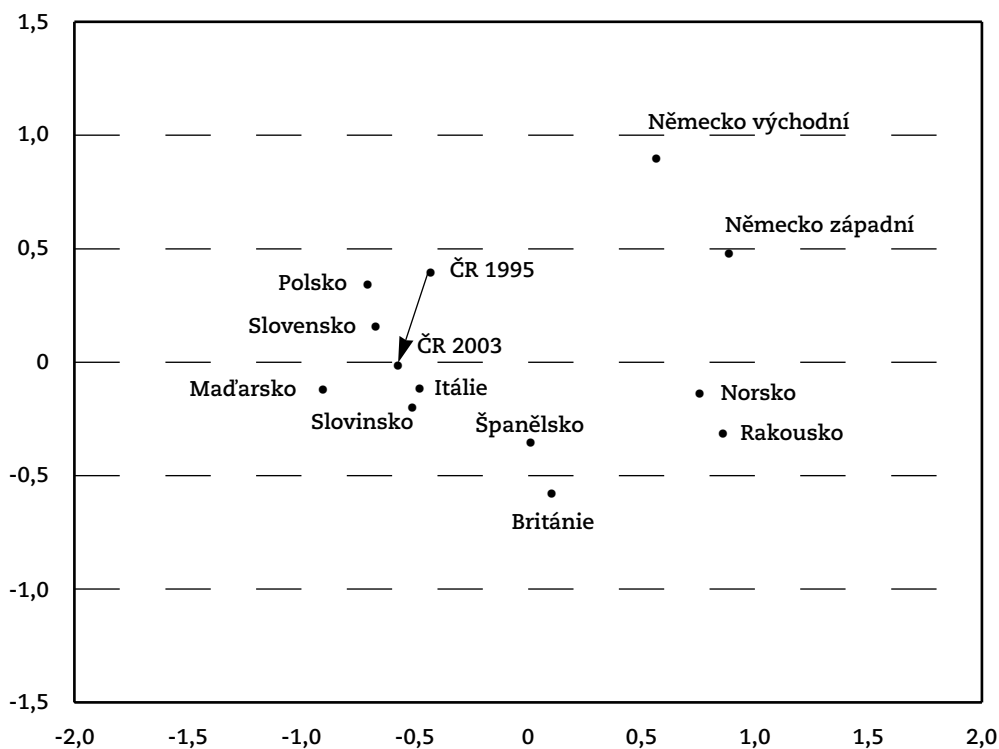
	1995		2003	
	Faktor 1 Hrdost na výkony státu	Faktor 2 Hrdost na výkony kultury	Faktor 1 Hrdost na výkony státu	Faktor 2 Hrdost na výkony kultury
Fungování demokracie	0,794	0,030	0,702	0,107
Politický vliv ve světě	0,736	0,184	0,743	0,096
Ekonomické výsledky	0,802	0,067	0,779	-0,064
Systém sociálního zabezpečení	0,733	0,137	0,748	0,031
Výsledky vědy a techniky	0,268	0,637	0,258	0,681
Výkony ve sportu	0,122	0,703	-0,037	0,768
Umění a literatura	0,126	0,721	0,116	0,786
Ozbrojené síly	0,459	0,300	0,465	0,188
Historie	0,000	0,628	0,039	0,717
Zacházení se všemi skupinami obyvatel	0,677	0,137	0,634	0,098
% vysvětlené variance	31,3	19,8	29,1	22,5

Zdroj: ISSP 2003.

Ne v každé zemi je však pravidlem, aby se hrdost na kulturní stránku národa a na stránku státní takto striktně oddělila. Z procent v kategoriích proměnných měřících hrdost na výkony kultury a výkony státu pro ČR za rok 1995 a 2003 a pro vybrané evropské země jsme určily vzdálenosti mezi zeměmi a škálovací metodou zobrazily ČR v roce 1995 a 2003 spolu s ostatními evropskými zeměmi do dvoudimenzionálního prostoru (graf 3). Vodorovná dimenze škálovala země od hrdosti na výkony kultury po hrdost na výkony státu kromě ozbrojených sil, svislá pak podle míry hrdosti na ozbrojené síly. Z grafu je patrné, že, co se národní hrdosti týče, Česká republika se v roce 1995 blížila k zemím, v nichž jsou lidé více hrdi na výkony státu. Společně s východním Německem byla hrdější na fungování demokracie, politický vliv ve světě a ekonomické výsledky než ostatní bývalé socialistické země. Vzhledem k době sběru dat však

v České republice mohl být tento výsledek ovlivněn mýtem úspěšné transformace, který v české společnosti působil do konce roku 1996. Do roku 2003 se však posunula směrem k zemím, které byly v roce 1995 hrdější na výkony kultury a mezi nimiž převažovaly bývalé socialistické země.

Graf 3. Národní hrdost: kultura a stát vs. ozbrojené síly, graf vzdáleností

Zdroj: ISSP 1995 a 2003 (pouze ČR).

5. Čeští patrioti a nacionalisté

Patriotismus a nacionalismus byly ve výzkumu měřeny pomocí baterie o šesti položkách. Tři měřily nacionalismus:¹⁰

- Svět by byl lepší, kdyby se lidé z jiných zemí více podobali Čechům.
- Obecně vzato, Česká republika je lepší země než většina jiných.
- Lidé by měli svoji zemi podporovat, i když je v nepravu.

Tři byly věnovány patriotismu:

- Raději bych byl občanem České republiky než kterékoli jiné země na světě.
- Když si moje země vede dobře v mezinárodních sportovních utkáních, jsem hrdý na to, že jsem Čech.
- V současnosti jsou v České republice některé věci, za které se stydím.

Mezi lety 1995 a 2003 v České republice významně vzrostl počet kladných odpovědí na položky měřící šovinismus. Co se týče položky „Obecně vzato, Česká republika je lepší země než většina jiných“, celkové procento souhlasných odpovědí vzrostlo díky značnému přírůstku odpovědí „spíše souhlasím“. Také rozdíl v průměrech je významný (0,000). Citelně vzrostl také počet souhlasných odpovědí s výrokem „Svět by byl lepší, kdyby se lidé z jiných zemí více podobali Čechům“, neboť se významně zvětšilo procento odpovědí „spíše souhlasím“. Rozdíl v průměrech je taktéž významný (0,000). A ve sledovaném období vzrostlo i celkové procento souhlasných odpovědí na položku „Lidé by měli svou zemi podporovat, i když je v nepravu“. Opět zde značně vzrostl počet odpovědí „spíše souhlasím“ a rozdíl v průměrech je významný (0,000).

¹⁰ Haller (1996) nepovažuje tyto položky za indikátory nacionalismu, ale za indikátory šovinismu – přezíravosti k jiným národům.

Tabulka 7. Patriotismus a nacionalismus (%)

		Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Souhlasím celkem	Průměr
Raději bych byl občanem ČR	1995	47,7	25,5	73,2	1,93
než kterékoliv jiné země na světě	2003	29,3	39,7	69,0	1,95
V současnosti jsou v ČR některé věci,	1995	34,4	35,3	69,7	2,12
za které se stydím	2003	30,5	40,7	71,2	1,99
Svět by byl lepší, kdyby se lidé	1995	5,1	11,2	16,3	3,42
z jiných zemí více podobali Čechům	2003	5,6	21,0	26,6	2,92
Obecně vzato, ČR je lepší země	1995	8,2	15,2	23,4	3,24
než většina jiných	2003	5,9	24,6	30,5	2,83
Lidé by měli svou zemi podporovat,	1995	11,7	24,2	35,9	3,11
i když je v nepravu	2003	10,9	33,5	44,4	2,57
Když si moje země vede dobře	1995	56,2	30,0	86,2	1,61
v mezinárodních sportovních	2003	51,4	34,1	85,5	1,55
utkáních, jsem hrdý na to, že jsem Čech					

Zdroj: ISSP 1995 a 2003.

Míra patriotismu se však v České republice ve sledovaných letech významně nezměnila. Mírně poklesl počet souhlasných odpovědí na položku „Raději bych byl občanem ČR než kterékoliv jiné země na světě“. Podstatná změna však nastala v intenzitě souhlasu – ubylo bezvýhradného souhlasu a přibýlo váhavého souhlasu. Rozdíl v průměrech ale není významný (0,666). A významně se nezměnil postoj k položce „Když si moje země vede dobře v mezinárodních sportovních utkáních, jsem hrdý na to, že jsem Čech“. Rozdíl v průměrech není významný (0,101). Mírně poklesl také počet souhlasných odpovědí na negativně formulovanou položku „V současnosti jsou v České republice některé věci, za které se stydím“. Rozdíl v průměrech je významný (0,003).

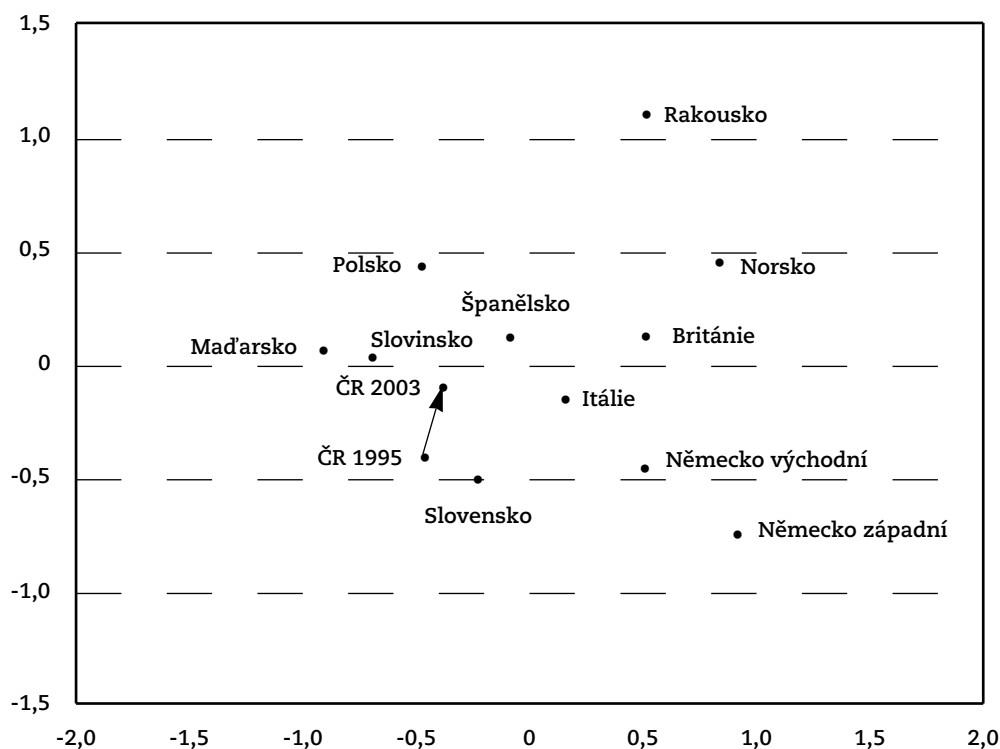
Z procent v kategoriích prvních pěti proměnných měřících patriotismus a nacionalismus (šovinismus)¹¹ pro ČR za rok 1995 a 2003 a pro vybrané evropské země jsme určily vzdálenosti mezi zeměmi a škálovací metodou zobrazily ČR v roce 1995 a 2003 spolu s ostatními evropskými zeměmi do dvoudimenzionálního prostoru (graf 4). Obsah první dimenze určují tři patriotistické položky, obsah druhé dimenze je definován dvěma nacionalistickými (šovinistickými) položkami. První dimenze proti sobě staví západní Německo jako příklad nejméně patriotistické země na straně jedné a Maďarsko jako příklad nejvíce vlastenecké země na straně druhé. Druhá dimenze proti sobě staví Rakousko (kterému jsou blízké Norsko a Velká Británie) jako příklad nejvíce šovinistické země na straně jedné, a západní Německo (kterému se podobají nejvíce Slovensko a Česká republika) jako příklad nejméně šovinistické země.

11 Šestá položka „V současnosti jsou v (respondentova země) některé věci, za které se stydím“ byla z analýzy vynechána, protože byla formulována negativně a nebyla vždy respondenty správně pochopena. Podobně tuto položku vynechávají např. i Smith a Jarkko (2001).

Mapa potvrzuje mezi lety 1995 a 2003 posun České republiky blíže k šovinistickým zemím. Česká republika ovšem patří k zemím s velmi slabým zastoupením tohoto postoje. Obecně patří k zemím, které se vyznačují slabým patriotismem a taktéž slabým šovinismem, podobně jako Německo. Je otázkou, do jaké míry jsou český, podobně jako německý národ, národy se slabou národní identitou, či do jaké míry se svou národní identitu stydí vyjádřit, neboť se vyrovnávají se svou minulostí (Kučera 2000, Musil 2000).

Např. Kučera (2000) hovoří o tom, že německý národ se v důsledku vyrovnávání se s minulostí denacionalizoval, že v budoucnosti nebude možné hovořit o německém národě, ale o obyvatelích multikulturní Spolkové republiky, kteří se budou vyznačovat tím, že budou nosit italské obleky, jíst italská jídla, mluvit anglicky a budou tak politicky korektní, že nebudou mít na nic vlastní názor a učiní cokoliv, jen aby se na ně příslušníci sousedních národů nezlobili. Za denacionalizací českého národa je zase spatřována skutečnost, že za prezidenta Havla byl vyzdvihován princip občanský a zavrhován princip národní jako neslučitelný s principem občanským (Kučerová 2002). Neslušelo se hovořit o českém národě, ale o lidu této země.

Graf 4. Patriotismus vs. nacionalismus (šovinismus), graf vzdáleností

Zdroj: ISSP 1995 a 2003 (pouze ČR).

6. Identifikace s Českou republikou a vztah k Evropské unii

Národní identita je důležitým prvkem při vysvětlení postojů k Evropské unii. Z řady výzkumů plyne, že v členských státech Unie vede silnější národní identita k slabší podpoře Evropské unie a naopak (Carey 2002). Zdrojem tohoto vztahu mezi národní identitou a podporou Evropské unie je zpravidla konflikt o suverenitu. Evropská unie totiž převzala řadu atributů, které historicky náležely národnímu státu – měnu, emisní banku, parlament, vlajku, hymnu či právo, které je nadřazeno právu národních států. Výjimky u tohoto vztahu pak zpravidla tvoří ti, kteří hodnotí negativně politický systém svého národního státu a evropskou integraci vnímají jako způsob nápravy domácích poměrů.

Česká národní identita byla vždy svázána s určitým teritoriem a s konkrétními státními útvary. Český stát a Evropská unie jsou v současnosti nejvýznamnějšími entitami, k nimž se váže či bude vázat identita českého národa. Která z těchto entit bude pro Čechy entitou koncovou (terminal identity, Deutsch 1966, Peters a Hunold 1999)? Od které budou raději přijímat výkon vládní moci?

K testování této hypotézy jsme použily pouze data výzkumu ISSP z roku 2003, neboť pouze v tomto roce byly respondentům pokládány otázky na postoje k Evropské unii včetně těch, zda by se Česká republika i v případě nesouhlasu měla řídit rozhodnutími EU, jakou pravomoc by měla mít Evropská unie v porovnání s národními státy a zda by měla být Evropská unie v budoucnosti více založena na volné spolupráci členských států (model kooperace), nebo na spojení členských států do státu jednoho (model federalizace). Identifikace s národním státem byla, jak už jsme zmínily v kapitole o teritoriální identitě, měřena ve výzkumu ISSP (v roce 1995 i 2003) pomocí otázky, do jaké míry má respondent(ka) blízký vztah k České republice. Otázky na pravomoc Evropské unie pak zněly takto:

- Česká republika by se měla řídit rozhodnutími Evropské unie, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí.
- Obecně vzato, měla by mít Evropská unie mnohem více, více, stejně, méně nebo mnohem méně pravomocí než národní vlády jejich členských států?
- Jak by podle Vás měla v budoucnu vypadat Evropská unie? Měla by být založena na volné spolupráci členských států více než na jejich spojení do jednoho státu (1). Měla by být založena na spojení členských států do jednoho státu více než na jejich volné spolupráci (2).

V celkové populaci respondentů s výrokem: „Česká republika by se měla řídit rozhodnutími Evropské unie, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí“ naprosto souhlasilo 5 % dotázaných, „spíše souhlasilo“ 21 % dotázaných, „ani souhlas, ani nesouhlas“ vyjádřilo 25 % dotázaných, „spíše nesouhlasilo“ 31 % dotázaných a naprosto nesouhlasilo 18 % dotázaných. Analýzy ukázaly, že mezi identifikací s Českou republikou a názorem, že Česká republika by se měla řídit rozhodnutími Evropské unie, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí, sice existuje statisticky významný vztah, ale není to typ vztahu, který jsme předpokládaly na základě výzkumů v členských státech Unie. *Nemáme evidenci k podpoře hypotézy, že lidé, kteří se málo identifikují s Českou republikou, častěji souhlasí s tím, že by se Česká republika měla řídit rozhodnu-*

tími Evropské unie i v případě, že s nimi nesouhlasí, neboť koeficienty ordinální asociace (Somersovo d, Kendallovo tau-b, Kendallovo tau-c) jsou nevýznamné. Ani log-lineární model postulující ordinalitu vztahu není možné přijmout. Pokud bychom měřily teritoriální identitu s českým územím nejen vztahem k České republice, ale i vztahem k městu a kraji, ve kterém respondent žije,¹² měly bychom podporu pro hypotézu, že silnější národní identita má za následek slabší podporu Evropské unie ve smyslu podřízení se jejím rozhodnutím i v případě, že s nimi nesouhlasíme (tabulka 9, dosažená hladina významnosti Somersova d je 0,019).

Co se týče názoru na poměr pravomocí mezi národními vládami a EU, pak v celkové populaci si 3 % dotazovaných myslí, že EU by měla mít mnohem více pravomocí než národní vlády, 15 % se domnívá, že by měla mít více pravomocí, 48 % uvedlo, že by měla mít stejně pravomocí, 25 % by jí dalo méně pravomocí a 9 % mnohem méně pravomocí. Analýzy ukázaly, že neexistuje žádný vztah mezi mírou identifikace s Českou republikou a názorem na poměr mezi pravomocemi národní vlády a Evropské unie (tabulka 10).

Statisticky významný ordinální vztah jsme však našly mezi mírou identifikace s českou republikou a názorem na budoucí podobu Evropské unie, konkrétně na to, zda by v ní v budoucnu měl převládnout model kooperace či federalizace (dosažená hladina významnosti Somersova koeficientu d je 0,000). V celkové populaci respondentů 80 % preferovalo model Evropské unie založený na volné spolupráci členských států, 20 % pak model založený na vytvoření jednoho státu. Jak ukazuje tabulka 11, čím bližší vztah respondenti k České republice měli, tím více preferovali model kooperace, a naopak, čím k ní měli vzdálenější vztah, tím více by raději Evropskou unii viděli jako jeden stát.

Tabulka 8. „Česká republika by se měla řídit rozhodnutími Evropské unie, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí.“ (%)

Vztah k ČR	Naprosto souhlasí	Spíše souhlasí	Ani souhlas, ani nesouhlas	Spíše nesouhlasí	Naprosto nesouhlasí
Velmi blízký	5,6	22,8	21,7	30,2	19,7
Blízký	4,5	17,7	28,1	33,9	15,8
Ne moc blízký	5,3	28,4	26,3	21,1	25,0
Vůbec ne blízký	10,0	40,0	15,0	10,0	25,0

Zdroj: ISSP 2003.

12 Z těchto tří proměnných jsme vytvořily součtovou proměnnou (Cronbachovo alfa je 0,766), kterou jsme následně kategorizovaly do pětihodnotové proměnné.

Tabulka 9. „Česká republika by se měla řídit rozhodnutími Evropské unie, a to i v případě, že s nimi nesouhlasí.“ (%)

Identifikace s českým územím ¹³	Naprosto souhlasí	Spíše souhlasí	Ani souhlas, ani nesouhlas	Spíše nesouhlasí	Naprosto nesouhlasí
Silná	2,2	18,8	22,9	31,4	24,7
2	8,0	25,0	23,2	32,1	11,6
3	6,9	18,0	20,6	39,7	14,8
4	4,0	20,4	27,8	32,1	15,7
Slabá	6,7	22,5	29,8	23,0	18,0

Zdroj: ISSP 2003.

Tabulka 10. „Obecně vzato, měla by mít Evropská unie mnohem více, více, stejně, méně nebo mnohem méně pravomocí než národní vlády jejích členských států?“ (%)

Vztah k ČR	EU mnohem více pravomocí	EU více pravomocí	Stejně	EU méně pravomocí	EU mnohem méně pravomocí
Velmi blízký	2,5	16,3	47,0	23,0	11,3
Blízký	2,3	13,9	48,7	26,8	8,3
Ne moc blízký	3,3	16,5	57,8	22,0	5,5
Vůbec ne blízký	5,3	26,3	31,6	10,5	26,3

Zdroj: ISSP 2003.

Tabulka 11. Názor na budoucí podobu Evropské unie (%)

Vztah k ČR	Volná spolupráce členských států	Spojení členských států do jednoho státu
Velmi blízký	85,9	14,1
Blízký	79,5	20,5
Ne moc blízký	65,1	34,9
Vůbec ne blízký	59,1	40,9

Zdroj: ISSP 2003.

13 Proměnná zkonstruovaná z proměnných měřících vztah s městem, ve kterém respondent žije, s krajem i ČR.

7. Závěr

Naše analýzy ukazují, že česká národní identita trpí slabostí a mezi lety 1995 – 2003 v mnoha oblastech dále oslabila. Zatímco v roce 1995 byl národní stát nejdůležitějším teritoriem, se kterým se Češi identifikují, v roce 2003 je po sídlu, ve kterém Češi žijí, až druhým nejdůležitějším teritoriem, a národnostní identita je pro Čechy až pátou nejdůležitější kolektivní identitou.

Zatímco v roce 1995 se obraz českého národa jevil více jako státoprávní – za Čecha byl považován ten, kdo uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Českou, respektoval politické instituce a zákony a měl české občanství, v roce 2003 v něm posílila etnokulturní složka – respondenti za opravdového Čecha považovali toho, kdo uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Českou, měl české občanství a žil v České republice většinu života v roce 2003. V roce 2003 také poklesla už v roce 1995 slabá hrdost Čechů na výkony státu a mírně posílila hrdost na výkony kultury. Celkový obraz slabé národní identity a oslabení její státoprávní složky dokresluje také slabý patriotismus.

Ačkoliv je formální posun od státoprávního obrazu k obrazu etnokulturnímu z našich dat zjevný, je otázkou, zda jde také o změnu faktickou. Nahrazení respektu k politickým institucím a zákonům v definici obrazu českého národa žitím v České republice po většinu života může spolu se změnami uvnitř národní hrdosti odrážet deziluzi z politiky a vládnutí a nedůvěru k institucím a právnímu systému, které sílily od poloviny devadesátých let, spíše než změnu ve vnímání vlastní národní identity.

Obecně, slabost národní identity a zejména té její složky, která se váže ke státu, je chápána jako důsledek diskontinuity teritoriální i vládní (c.f. Musil 2000). Češi v novodobé historii zažili tolik zakládání i bourání vlastního státu, proměny hranic i forem vládnutí, že ztratili schopnost identifikovat se se státem a pociťovat vlastenectví. V roce 1993 se pak nezamýšleně, a podle některých i zaviněně, ocitli ve vlastním národnostně homogenním státě, v němž neměli zatím dost času redefinovat svou národní identitu, a již se stali občany Evropské unie, která bude mít na definici národní identity další vliv.

Devadesátá léta dvacátého století nebyla pro definici české národní identity příznivá. Česká národní identita byla nejprve konfrontována s národní identitou slovenskou a po rozdělení společného státu mnozí intelektuálové vinili Čechy z nacionalismu, v jehož důsledku nebyli schopni zachovat společný stát. V České republice se pak často v publicistice a rétorice mnohých vlivných intelektuálů objevovala ideologická představa, že princip národní a občanský se vylučují (c.f. Kučerová 2002) a jediné, na čem opravdu záleží, je vstup České republiky do Evropské unie.

Silná národní identita je totiž, jak se ukazuje i na datech z ISSP, i v České republice spíše nepříznivá k přijetí vlády supranacionální entity, jakou je Evropská unie. Lidé se silnější národní identitou častěji nesouhlasí s tím, že by se Česká republika měla řídit rozhodnutími Evropské unie i v případě, že s nimi nesouhlasí. Silná identifikace s Českou republikou je dokonce ve velmi významném vztahu s názorem na budoucí podobu Evropské unie, konkrétně silněji identifikovaní preferují spíše model kooperace než federalizace.

Přestože slabá národní identita může být příznivější pro přijetí pravomoci Evropské unie, z hlediska národního státu není považována za pozitivní rys. Podle některých (např. Kuzio 2001, Kučerová 2002) slabá národní identita vede ke slabé občanské společnosti a slabé společenské solidaritě. Národní identita je pro většinu moderních států tím principem, který je legitimizuje (Lind 2000). Princip národní a občanský se doplňují, podmiňují a slučují. „O svobodném občanovi lze hovořit jen tehdy, je-li součástí jeho svobody i možnost identifikovat se s onou množinou lidí, se kterou ho spojuje jazyk, společná historická minulost, práce, zvyky, tradice, lidové umění, společné očekávání budoucnosti. Vědomí národa dává každému jedinci možnost prožívat nejen solidaritu se sobě podobnými, ale i odpovědnost za společné ideály občanské a sociální v domácí i zahraniční politice“ (Kučerová 2002: 220).

Literatura

- Csepeli, G. 1992. „National identity in post-communist Hungary“. in P. King, O. Vorkunova: *Ethnicity and conflict in a post-communist world*, ed Rupesinghe. New York: St Martin's Press.
- Carey, S. 2002. „Undivided Loyalties. Is National Identity an Obstacle?“. *European Union Politics* 3 (4): 387-413.
- Delanty, G. 1998. „Social Theory and European Transformation: Is there a European Society?“. *Sociological Research Online* 3 (1). www.socresonline.org.uk/socresonline/3/1/1.html.
- Deutsch, K. 1966. *Nationalism and Social Communication*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gellner, A. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hřibál.
- Haller, M. 2000. „National Identity and National Pride in Europe. A study in nine member states of the European union.“ Manuscript. Contribution to the Volume Gaspare Nevola, ed. *Una Patria per gli Italiani: La Questione Nazionale Oggi*, Editore Carocci, Roma 2003.
- Heywood, A. 1994. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing.
- Holý, L. 2001. *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hroch, M. 2000. „Národní tradice a identita“. Pp. 213-228 in *Sborník analytických studií pro Strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky*. Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii.
- Kandert, J. 2000. „Národní tradice a identita“. Pp. 229-238 in *Sborník analytických studií pro Strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky*. Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii.
- Klimek, A. 2001. „Něco málo o české národní identitě.“ *Střední Evropa* 106: 121-126.
- Kohn, H. 1955. *Nationalism: its meaning and history*. Princeton: Van Nostrand.
- Kučera, R. 2000. „Český národ a jeho identita včera, dnes a zítra“. *Střední Evropa* 104-105: 5-12.
- Kučerová, S. 2002. „Konec české národní identity?“. In: Kučerová, S, (ed.) *Česká a slovenská otázka v soudobém světě*. Brno: Konvoj.
- Kuzio, T. 2001. „Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple?“. *Politics* 21 (3): 168-177.
- Lind, D. A. 2000. „Národ je pozitivní hodnota“. *Střední Evropa* 104-105: 27-38.
- Marks, G. 1999. „Territorial Identities in the European Union“. Pp. 69-91 in J.J. Anderson (ed), *Regional Integration and Democracy: Expanding on the European Experience*. Boulder, CO: Rowman and Littlefield.
- Meinecke, F. 1907. *Weltbuergerum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates*. Muenchen und Berlin.
- Míšková, A., J. Rak 2000. „Národní tradice a česká identita“. Pp. 202-213 in *Sborník analytických studií pro Strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky*. Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii.
- Musil, J. 1993. „Czech and Slovak Society“. *Czech Sociological Review* 1 (1): 5-21.
- Musil, J. 2000. „Formování české státnosti“. Pp. 238-260 in *Sborník analytických studií pro Strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky*. Rada vlády České republiky pro sociální a ekonomickou strategii.
- Nedomová, A., T. Kostelecký 1997. „The Czech National Identity“. *Czech Sociological Review* 5 (1): 79-94.
- Peters, B.G., Ch. Hunold 1999. *European Politics Reconsidered*. New York: Holmes and Meyer.
- Smith, A.D. 1991. *National identity*. London: Penguin Books.

- Smith, T., L. Jarkko 2001. *National Pride in Cross-National Perspective*. National Opinion Research Center/University of Chicago: <http://www.issp.org/paper.htm>.
- Van Kersbergen, K. 2000. „Political Allegiance and European Integration“. *European Journal of Political Research* 37 (1): 1-17.
- Vlachová, K., B. Řeháková 2004. „Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě“. *Sociologický časopis /Czech Sociological Review* 40 (4): 489-508.
- Weigert, A.J. et al. 1986. *Society and Identity. Toward a Sociological Psychology*. New York: Cambridge University Press.

Shrnutí

Tato studie je věnována vývoji české národní identity po rozdělení Československa a do vstupu do Evropské unie. Národní identita je v současném světě, v němž je národní stát základní kulturní i politickou jednotkou, v níž se odehrává život lidí, jednou z nejdůležitějších skupinových identit. Definuje, kým jsme – kulturně i politicky. Národní identitu chápeme jako mnohodomenzionální konstrukt, který pro účely naší analýzy zahrnuje: 1. obraz národa a vědomí jeho charakteristik (etnický či kulturní národ a státní národ), 2. vazbu k národnímu státu, 3. národní hrdost a 4. patriotismus či nacionalismus (resp. šovinismus).

Analýzy provedené na datech z výzkumu ISSP Národní identita z roku 1995 a 2003 ukazují, že česká národní identita trpí slabostí a že mezi lety 1995 – 2003 v mnoha oblastech dále oslabila. Zatímco v roce 1995 byl národní stát nejdůležitějším teritoriem, se kterým se Češi identifikovali, v roce 2003 se nejdůležitějším teritoriem stalo sídlo a národní stát byl až druhým nejdůležitějším teritoriem. Národnostní identita také nepatřila mezi nejdůležitější identity, v roce 2003 byla pro Čechy až pátou nejdůležitější kolektivní identitou.

Jestliže v roce 1995 byl obraz českého národa více státoprávní – za Čecha byl považován ten, kdo uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Češkou, respektoval politické instituce a zákony a měl české občanství, v roce 2003 byl založen více etnokulturně – respondenti za opravdového Čecha považovali toho, kdo uměl mluvit česky, cítil se Čechem/Češkou, měl české občanství a žil v České republice většinu života. Oslabení státoprávní složky obrazu českého národa doplňuje zjištění, že v roce 2003 poklesla už v roce 1995 slabá hrdost Čechů na výkony státu a mírně posílila hrdost na výkony kultury. Celkový obraz slabé národní identity dokresluje slabý patriotismus.

Slabší národní identita je v České republice příznivější k přijetí pravomoci Evropské unie. Lidé, kteří se slabě identifikují s Českou republikou, častěji souhlasí s tím, že by se Česká republika měla řídit rozhodnutími Evropské unie i v případech, že s nimi nesouhlasí. A slabá identifikace s Českou republikou je dokonce ve velmi významném vztahu s názorem na budoucí podobu Evropské unie, konkrétně slabě identifikovaní preferují model federalizace častěji než lidé se silnou identifikací.

Summary

This study focuses on how Czech national identity developed after the division of Czechoslovakia into two independent states and up to the accession of the Czech Republic to the European Union. In the contemporary world, where the nation-state is the basic cultural and political unit in which people live their lives, national identity is one of the most important forms of group identity. It defines who we are – culturally and politically. In this study, national identity is understood as a multi-dimensional construct, which for the purpose of this analysis encompasses: 1) the image of the nation and awareness of its characteristics (ethnic and cultural nation and state nation), 2) relationship to the nation state, 3) national pride, and 4) patriotism and nationalism (chauvinism).

Analyses of data drawn from the 1995 and 2003 ISSP on National Identity indicate that Czech national identity has some weak points, and between the years 1995 and 2003 national identity was further weakened in many areas. While in 1995 the nation state was the most important territory Czechs identified with, in 2003 the most important such territory was a person's community and the nation state ranked second. Nationality identity was also not among the most important identities, and in 2003 it ranked as the fifth most important collective identity.

If in 1995 the image of the Czech nation was more constitutional – a Czech was considered someone who could speak Czech, felt themselves to be Czech, respected political institutions and laws, and had Czech citizenship – in 2003 it had a more ethno-cultural foundation – respondents considered a real Czech to be someone who could speak Czech, felt themselves to be Czech, had Czech citizenship, and lived in the Czech Republic most of their lives. The weakening of the constitutional component in the image of the Czech nation was accompanied by the observation that in 2003 the pride of Czechs in the performance of the state, already weak in 1995, declined further, while pride in performance in the area of culture strengthened slightly. This image of a weak national identity is rounded off by the weak sense of patriotism observed.

In the Czech Republic, weaker national identity corresponds with a more favourable attitude towards accepting the authority of the European Union. People whose identification with the Czech Republic is weak more often agree that the Czech Republic ought to follow the decisions of the European Union even in cases where the country does not agree with them. Weak identification with the Czech Republic is also significantly linked to an opinion on the future shape of the European Union, and specifically people with weaker identification more often prefer a federal model of Europe than people with stronger identification.

Zusammenfassung

Diese Studie widmet sich der Entwicklung der tschechischen nationalen Identität nach der Aufteilung der Tschechoslowakei bis zum Beitritt zur Europäischen Union. Die nationale Identität ist in der gegenwärtigen Welt, in der der Nationalstaat die kulturelle und politische Grundeinheit ist, in der sich das Leben der Menschen abspielt, eine der wichtigsten Gruppenidentitäten. Sie definiert, was wir sind – kulturell und politisch. Die nationale Identität fassen wir als polydimensionales Konstrukt auf, das für die Zwecke unserer Analyse Folgendes umfasst: 1. das Bild von der Nation und das Bewusstsein über ihre Charakteristika (ethnische oder kulturelle Nation oder Staatsnation), 2. Bindung an den Nationalstaat, 3. Nationalstolz und 4. Patriotismus oder Nationalismus (bzw. Chauvinismus).

Die Analysen der Daten aus der Studie „ISSP Nationale Identität“ aus den Jahren 1995 und 2003 zeigen, dass die tschechische nationale Identität geschwächt ist und sich zwischen 1995 und 2003 auf vielen Gebieten weiter abschwächte. Während 1995 der Nationalstaat das wichtigste Territorium war, mit dem sich die Tschechen identifizierten, war 2003 das wichtigste Territorium der Wohnort, und der Nationalstaat lag erst auf Platz 2. Auch die Nationalidentität gehörte nicht zu den wichtigsten Identitäten, 2003 war sie für Tschechen lediglich die fünftwichtigste Kollektividentität.

Während 1995 das Bild der tschechischen Nation eher staatsrechtlich geprägt war – als Tscheche wurde derjenige angesehen, der Tschechisch sprach, sich als Tscheche/Tschechin fühlte, die politischen Institutionen und Gesetze respektierte und die tschechische Staatsbürgerschaft besaß – war es 2003 eher ethnisch-kulturell geprägt – die Befragten sahen denjenigen als echten Tschechen an, der Tschechisch sprach, sich als Tscheche/Tschechin fühlte, die tschechische Staatsbürgerschaft besaß und die meiste Zeit seines Lebens in der Tschechischen Republik gelebt hatte. Die Schwächung der staatsrechtlichen Komponente im Bild der tschechischen Nation wird von der Feststellung ergänzt, dass 2003 der bereits 1995 schwache Stolz der Tschechen auf die Leistungen des Staates noch schwächer wurde und der Stolz auf die Leistungen der Kultur leicht anstieg. Den Gesamteindruck der schwachen nationalen Identität vervollständigt der schwache Patriotismus.

Die schwächere nationale Identität in der Tschechischen Republik wirkt sich günstig auf die Annahme der Rechtsgewalt der Europäischen Union aus. Menschen, die sich nur wenig mit der Tschechischen Republik identifizieren, sind öfter dafür, dass sich die Tschechische Republik nach den Entscheidungen der Europäischen Union richten sollte, selbst wenn sie ihnen nicht zustimmen. Und die geringe Identifikation mit der Tschechischen Republik steht sogar in sehr wichtiger Beziehung mit den Ansichten über die zukünftige Gestalt der Europäischen Union: Menschen mit geringer Identifikation bevorzugen öfter das Modell der Föderalisierung als Menschen mit starker Identifikation.

Sociologické studie/Sociological Studies

- SS 04:11 J. Černý, M. Sedláčková, M. Tuček: Zdroje utváření skupinových mentalit v České republice po roce 1989; 101 s.
- SS 04:10 M. Hájek (ed.): Hierarchy as the Strength and Weakness of Communist Rule. The Legacy of Communist Rule IV: A Volume of Papers from the Seminar Held in Prague on September 11-12, 2003; 167 s.
- SS 04:09 K. Vlachová, B. Řeháková: Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie; 39 s.
- SS 04:08 A. Křížková: Životní strategie podnikatelek a podnikatelů na přelomu tisíciletí; 63 s.
- SS 04:07 J. Chaloupková, P. Šalamounová: Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě; 60 s.
- SS 04:06 D. Hamplová: Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory; 43 s.
- SS 04:05 Z. R. Nešpor (ed.): Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství; 115 s.
- SS 04:04 J. Večerník: Structural Tensions in the Interface between the Labour Market and Social Policy in the Czech Republic; 87 s.
- SS 04:03 T. Kostecký, D. Čermák: Metropolitan Areas in the Czech Republic – Definitions, Basic Characteristics, Patterns of Suburbanisation and Their Impact on Political Behaviour; 57 s.
- SS 04:02 S. Pikálková (ed.): Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině; 152 s.
- SS 04:01 L. Linek: Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice; 73 s.

Sociologické texty/Sociological Papers

(vycházely do roku 2003, jedná se o edici pracovních textů od autorů ze Sociologického ústavu AV ČR a jejich spolupracovníků, na kterou Sociologické studie/Sociological Studies navazují)

- SP 03:12 M Hájek (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí; 112 s., 161 Kč
- SP 03:11 M. Tuček, J. Mišovič: Pohled české veřejnosti na elity působící v politice a ekonomice; 57 s., 86 Kč
- SP 03:10 M Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, J. Maršálek, Z. Vajdová: Rekonstrukce komunistického vládnutí na konci 80. let; 202 s., 234 Kč
- SP 03:9 A. Křížková, H. Hašková: Women's Civic and Political Participation in the CR and the Role of the Gender Equality and Accession Policies; 102 s., 146 Kč
- SP 03:8 M. Kreidl, T. Lebeda: Pre-election polls, election results and validity of measurement before the 2002 elections; 43 s., 57 Kč
- SP 03:7 J. Krejčí: Výzkumy stranických preferencí, jejich uplatnění ve společnosti a jejich kvalita; 68 s., 103 Kč
- SP 03:6 Z. R. Nešpor, P. Holub, M. Skovajsa: Proměny českých socioekonomických hodnot na přelomu 20. a 21. století; 69 s., 123 Kč
- SP 03:5 P. Sunega: Objektivní a subjektivní hodnocení finanční dostupnosti bydlení v ČR v průběhu 90. let; 100 s., 148 Kč
- SP 03:4 D. Hamplová: Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním; 50 s., 67 Kč
- SP 03:3 J. Večerník: Work and Job Values in CEE and EU Countries; 50 s., 134 Kč
- SP 03:2 F. Zich, O. Roubal, B. Spalová: Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části Euroregionu Nisa; 120 s., 134 Kč
- SP 03:1 P. Matějů, B. Řeháková, N. Simonová: Strukturální determinace růstu nerovností; 49 s., 80 Kč

- SP 02:13 E. Rendlová, T. Lebeda: Výzkumy veřejného mínění – teoretické souvislosti a praktická aplikace; 52 s., 100 Kč
- SP 02:12 M. Havelka, M. Tuček, J. Černý, J. Česal, M. Hudema: Skupinové mentality; 85 s., 154 Kč
- SP 02:11 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: The World of Hierarchies and Real Socialism; 108 s., 190 Kč
- SP 02:10 A. Křížková, L. Václavíková-Helšusová: Sociální kontext života žen pracujících v řídicích pozicích; 48 s., 107 Kč
- SP 02:9 L. Linek, P. Rakušanová: Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?; 73 s., 81 Kč
- SP 02:8 A. Křížková: Životní strategie manažerek: případová studie; 67 s., 129 Kč
- SP 02:7 T. Kostecký, J. Stachová, D. Čermák: Region a politika; 76 s., 116 Kč
- SP 02:6 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: Svět hierarchií a reálný socialismus; 97 s., 169 Kč
- SP 02:5 P. Sunega, D. Čermák, Z. Vajdová: Dráhy bydlení v ČR 1960 – 2001. 97 s., 177 Kč
- SP 02:4 Z. R. Nešpor: Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let; 85 s., 148 Kč
- SP 02:3 M. Lux: Spokojenost českých občanů s bydlením; 56 s., 93 Kč
- SP 02:2 N. Simonová: The Influence of Family Origin on the Evolution of Educational Inequalities in the Czech Republic after 1989; 36 s., 73 Kč
- SP 02:1 P. Machonin, M. Tuček: Zrod a další vývoj nových elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. století do jara 2002; 64 s., 97 Kč
- SP 01:12 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, Z. Vajdová: Kdo se bojí hierarchií? Dědictví komunistické vlády; 99 s., 133 Kč
- SP 01:11 H. Jeřábek a E. Veisová: 11 September. Mezinárodní internetový komunikační výzkum International On-line Communication Research; 60 s., 95 Kč
- SP 01:10 J. Rychtaříková, S. Pikálková, D. Hamplová: Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích; 83 s., 117 Kč
- SP 01:9 T. Kostecký: Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na

politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky; 96 s., 133 Kč

- SP 01:8 M. Novák a K. Vlachová: Linie štěpení v České republice. Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality; 32 s., 68 Kč
- SP 01:7 D. Kozlíková: Romská otázka – překážka vstupu České republiky do Evropské unie?; 64 s., 100 Kč
- SP 01:6 P. Soukup: ISSP – Životní prostředí; 74 s., 105 Kč
- SP 01:5 J. Večerník: Mzdová a příjmová diferenciacie v České republice v transformačním období; 66 s., 111 Kč
- SP 01:4 F. Zich: The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border; 54 s., 88 Kč
- SP 01:3 P. Sunega: Adresný příspěvek na nájemné v prostředí České republiky: komparace vybraných modelů; 96 s., 138 Kč
- SP 01:2 M. Kreidl: The Role of Political, Social and Cultural Capital in Secondary School Selection in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989; 48 pp., 89 Kč
- SP 01:1 P. Štěpánková: Income Maintenance Policies, Household Characteristics and Work Incentives in the Czech Republic; 40 pp., 77 Kč
- SP 00:7 L. Simerská, I. Smetáčková: Pracovní a rodinná praxe mladých lékařek; 70 s., 95 Kč
- SP 00:6 P. Machonin, L. Gatnar, M. Tuček: Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988–1999; 70 s., 101 Kč
- SP 00:5 K. Vlachová: Stranická identifikace v České republice; 38 s., 62 Kč
- SP 00:4 M. Kreidl: What makes inequalities legitimate? An international comparison; 54 pp., 80 Kč
- SP 00:3 D. Hamplová: Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti (mezinárodní srovnání na základě jednoho empirického výzkumu); 64 s., 90 Kč
- SP 00:2 K. Müller, V. Štědronský: Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. První část případových studií: střední průmyslový podnik, softwarová firma, banka, různá zdravotnická zařízení, vysokoškolský institut; 116 s., 109 Kč
- SP 00:1 M. Lux: The housing policy changes and housing expenditures in the Czech Republic; 64 pp., 82 Kč

Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie

Klára Vlachová, Blanka Řeháková

Edice Sociologické studie/Sociological Studies 04:09

Řídí: Marie Čermáková

Překlady: Robin Cassling, Daniel Meier

Redakce: Anna Gabrielová

Návrh edice a obálka: Zdeněk Trinkewitz

Sazba: Petr Teichmann, Praha

Tisk a vazba: Knihovna Akademie věd ČR, Praha

Vydal: Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha 1

Náklad 170 výtisků

1. vydání

Prodej zajišťuje Tiskové a ediční oddělení

Sociologického ústavu AV ČR

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: Eva.Strnadova@soc.cas.cz